

УДК 35.7:378

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.38>**О. С. Яра**

доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
<https://orcid.org/0000-0002-7245-9158>

ДОКТРИНАЛЬНЕ, ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

У статті з'ясовано місце та роль академічної доброчесності в доктринальному та правовому розумінні в навчальному процесі закладів освіти України характеризується наступними чинниками. Доведено, що академічна доброчесність в розумінні в навчальному процесі має своїми засадами інститут приватного права – інтелектуальну власність, однак є суцільно публічним інститутом адміністративного права, адже обов'язковим учасником правових відносин в аналізованій сфері є певний адміністративний орган, який діє у відповідності до законодавчо визначеної компетенції нормами адміністративного права. Підкреслено, що здобувачі освіти мають навчатися доброчесно, дотримуватись стандартів, які стосуються зазначення джерел інформації, збору та використання даних, а також визначати внесок педагогів, науково-педагогічних працівників та інших вчених у теорії, методології що є об'єктом вивчення (аналізу). Фундаментальні цінності академічної доброчесності полягають у відданість академічної спільноти, перед лицем мужності коли учасник навчального процесу має в них не тільки вірити, але й активно втілювати в правореалізацію та етичні відносини з колегами. Доведено, що доброчесність з погляду педагогічної майстерності у середній школі – це здатність вчителя на власних позитивних вчинках узяти на себе відповідальність за дітей, за їхнє майбутнє, адже практично єдиним дієвим заходом відповідальності учня за порушення норм академічної доброчесності є зауваження вчителя, іншими словами слово, яке тільки тоді досягне адресата (учнів), якщо буде вимовлене авторитетним педагогом. У повній мірі це стосується й вищої школи, однак тут у науково-педагогічних працівників, деканатів, ректору та вчених рад є значно більше заходів впливу на здобувачів вищої освіти, включно до крайніх відрахування з закладу освіти. Критично зауважено, що формальне (технічне) визначення оригінальності для випускних кваліфікаційних робіт здобувачів освіти у загальних відсотках є поверхневим та одностороннім, тим більше, що такий спосіб оцінювання не передбачений законами України. Зроблено висновок, що правове забезпечення академічної доброчесності в навчальному процесі в Україні базується на вагомій джерельній системі, а саме законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» підзаконних нормативно-правових актах Національного агентства з якості вищої освіти, а також локальних підзаконних нормативно-правових фактів освітніх установ.

Ключові слова: здобувач освіти, інтелектуальна власність, інформація, мужність, освіта, педагог, підзаконний нормативно-правовий акт, справедливість, стандарт, установа, цінність, школа

Вступ. Освіта як сукупності знань, здобутих у процесі навчання, так і спеціальні риси, що характеризуються великою складністю та глибинним проникненням у предмет аналізу, елітарністю, поєднанням високої абстрактності та практичного спрямування. Місією освіти є навчання й виховання не тільки особистості, яка має фундаментальні знання і навички

в певній галузі науки й суспільного життя, але й Людини з високими гуманітарними цінностями, яка своїм прикладом доброчесності або безпосередньо здійснюючи публічне чи корпоративне управління веде за собою інших членів суспільства [1].

Однак формуватися здобувачі освіти мають у мовах доброти та справедливості, зокрема

дотримання як ними самими, так й педагогічними працівниками академічної доброчесності. В іншому випадку, національна еліта суспільства не буде сформована, а випускникам закладів освіти, що стануть чиновниками будуть прирванні не найкращі управлінські та етичні якості.

Тим самим, актуальність аналізу місця та ролі категорії академічної доброчесності в навчальному процесі закладів освіти України є значною.

Огляд, останніх досліджень. До проблеми доктринального та правового забезпечення академічної доброчесності навчальному процесі закладів освіти України є значною звертали свою увагу вчені практики. Значний внесок у її розвиток внесли О. Бандурка, Н. Батенко, В. Бевзенко, С. Горбачов, І. Ковальчук, А. Мегела, М. Михайліченко, О. Нестерцова-Собакарь, В. Резніченко, О. Тропіна та ін. Проте названі вчені безпосередньо реалізовані нами питання не аналізували а звертали свої наукові погляди на суміжні, або більш широкі суспільні відносини.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі доктринальних поглядів вчених, теорії адміністративного права, діючого законодавства та з'ясувати місце та роль категорії академічної доброчесності в навчальному процесі закладів освіти України.

Виклад, основних положень. Якісна зміна системи вищої освіти вимагає розроблення нових підходів до навчання та викладання, утвердження чесності та етичних цінностей в освітньому процесі і науковій діяльності, створення нових механізмів побудови комунікації в закладах вищої освіти, що сприятиме формуванню високої академічної культури, носіями якої будуть науково-педагогічні і наукові працівники та здобувачі освіти [2].

На думку, І. Ковальчук питання доброчесності є актуальним у зв'язку з поширенням різних практик нечесності, необхідністю розмежувати боротьбу з порушеннями академічної доброчесності та захистом інтелектуальної власності, необхідністю деталізації норм Закону України «Про освіту» у спеціальних освітніх законах та внутрішніх нормативно-правових документах навчальних закладів та наукових установ [3].

Н. Батечко та М. Михайліченко вважають, що категорію академічної доброчесності слід аналізувати в контексті синергії наукових підходів: системного та синергетичного. На погляд, вчених така інтерпретація може слугувати теоретико-методологічним підґрунтям досліджуваного

феномену. Системним підходом представлено рівні забезпечення академічної доброчесності: міжнародний, національний, державний та рівні закладу вищої освіти і особистості [4].

Спеціалісти Офісу доброчесності НАЗК, розкривають, що у Кодексі етики Гарвардського коледжу зазначено, що члени спільноти коледжу зобов'язуються навчатися доброчесно, дотримуватись стандартів, які стосуються зазначення джерел інформації, збору та використання даних, а також визнавати внесок інших в ідеї, відкриття, інтерпретації та висновки. Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як дотримання п'яти засадничих цінностей: чесності, довіри, справедливості, поваги та відповідальності. Академічно доброчесні педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані посилатися на джерела інформації, якщо вони використовують чужі ідеї, розробки, твердження. Обов'язковим є дотримання авторського та суміжних прав. Вони також зобов'язані надавати достовірну інформацію про методику й результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну діяльність. І, звісно, контролювати, щоб студенти дотримувалися академічної доброчесності та виставляли об'єктивні оцінки. Більшість цих пунктів обов'язкові й для студентів. Вони також зобов'язані самостійно виконувати поточні та підсумкові навчальні завдання [5].

Фахівці Полтавського державного аграрного університету з посиланням на Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні, який розробив документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» доводять, що за цим підходом, академічна доброчесність – це відданість академічної спільноти, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: чесності, довіри, справедливості, повазі, відповідальності й мужності. А саме, це високий стан коли академічні спільноти доброчесності свідомо дотримуються: чесності, коли пошук істини й знання здійснюється через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень і надання сервісів по дорученню адміністрації: довіра, коли стимулюється клімат взаємної довіри. Клімат довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, який у свою чергу дає можливість науковим пошукам реалізуватися найповнішою мірою; справедливості, коли встановлюють чіткі й прозорі очікування,

стандарти для підтримання справедливості у стосунках між здобувачами вищої освіти, викладачами та адміністративним персоналом: поваги, якщо цінується інтерактивна, кооперативна та партисипативна природу навчання і пізнання; відповідальності, коли покладаються на особисту відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки; мужності коли не просто треба вірити в фундаментальні цінності, здійснювати їх трансформацію від розмов про них до відповідних дій, їхнє відстоювання в умовах тиску і труднощів потребує рішучості, цілеспрямованості та мужності [6].

Українське законодавством встановлено, що порушенням академічної доброчесності є: академічний плагіат – оприлюднення наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; самоплагіат – оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів; фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях; фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень; списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання; обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування; хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання коштів, майна, послуг, пільг чи будьяких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі; необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти [7].

Правове забезпечення академічної доброчесності в навчальному процесі в Україні базується на вагомій джерельній системі, а саме законів України «Про освіту» [8], «Про вищу освіту» [9], «Про наукову та науково-технічну діяльність» [10] підзаконних нормативно-правових актах національного агентства з якості

вищої освіти, а також локальних підзаконні нормативно-правові фактів освітніх установ.

Адже, питання щодо забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності є край важливо не лише з точки зору закону, але іміджу закладу вищої освіти, адже такі порушення стають швидко здобутками громадськості і виникає питання якості навчання освітніх послуг закладом освіти загалом. Ось чому з метою недопущення порушень академічної доброчесності заклади освіти керується принципом автономії почали приймати підзаконні нормативно-правові акти, які затвердили кодекси академічної доброчесності чи корпоративної культури, положення про академічну доброчесність, етику академічну взаємовідносин як одного із критеріїв до запровадження високих стандартів освітню та науково процесів [11].

Наприклад, в Положенні про академічну доброчесність у «Міжнародному класичному університеті імені Пилипа Орлика визначено, що за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники Університету можуть бути притягнені до відповідальності. А саме, щодо науково-педагогічних та наукових працівників Університету може бути застосовано: відмову у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового ступеня чи присвоєного вченого звання; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади (ухвалюється вченою радою Університету). В свою чергу за порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності: повторного проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо), відповідного освітнього компонента освітньої програми (ухвалюється деканом факультету); відрахування з закладу освіти; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання. Визначено, що для наукових, навчально-методичних, науково-дослідних праць встановлюється рекомендована шкала оцінювання залежно від кількісного показника рівня оригінальності для випускних кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти: бакалаврська робота -55% оригінальності тексту, магістерська робота – 60% оригінальності тексту. Показники нижче вказаних рівнів є не прийнятними [12].

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне вико-

нання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

На думку освітнього омбудсмена, що якщо у школі підтвердили факт порушення академічної доброчесності вчителем, такий вчитель: не може залучатися до заходів забезпечення і підвищення якості освіти, учнівських олімпіад та інших змагань; не допускається до позачергової атестації; не може отримувати премії, інші заохочувальні виплати, нагороди протягом одного року; може бути позбавлений педагогічного звання. Види академічної відповідальності, що можуть застосовуватися до учнів та педагогічних працівників, повинні відповідати вчиненим порушенням. Що стосується відповідальності учнів, то С. Горбачов вважає, що за порушення академічної доброчесності педагогічний працівник може робити учню зауваження. Нині – це найпоширеніший вид відповідальності, який застосовують до учня. Також учень може повторно проходити підсумкове оцінювання, відповідний освітній компонент освітньої програми, позбавлятися академічної стипендії, призових місць на учнівських змаганнях, турнірах, олімпіадах, конкурсах. Рішення про академічну відповідальність учнів приймає педагогічний працівник, який виявив порушення академічної доброчесності, або педагогічна рада закладу освіти відповідно до положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти. Рішення про позбавлення учня недоброчесно отриманих академічної стипендії, призових місць на учнівських змаганнях, турнірах, олімпіадах, конкурсах приймає той орган (посадова особа), який їх присвоїв. Варто звернути увагу, що за одне порушення може бути застосовано лише один із видів академічної відповідальності. Рішення про притягнення до академічної відповідальності може оскаржуватися у порядку, визначеному положенням про внутрішню систему забезпечення якості освіти закладу освіти [14].

Хоча найбільш слушно, на наш погляд, з погляду педагогічної майстерності сутність

академічної майстерності розкрила А. Мегела, яка доводить, що доброчесність – це про готовність узяти на себе відповідальність за те, що ти робиш. Якщо ти вчитель, то відповідаєш за дітей, за їхнє майбутнє. Усе починається з маленького: коли вчитель вчасно приходиться на урок, не затримує дітей опісля, об'єктивно оцінює, заохочує, мотивує. Якщо дитина бачить, що перед нею такий педагог, то буде старатися виконувати домашнє завдання, не дозволятиме собі запізнюватися. Якщо бачитиме креативного вчителя, то старатиметься також ділитися креативними ідеями [15].

Висновки: Отже, місце та роль академічної доброчесності в доктринальному та правовому розумінні в навчальному процесі закладів освіти України характеризується наступними чинниками:

– академічна доброчесність в розумінні в навчальному процесі має своїми засадами інститут приватного права – інтелектуальну власність, однак є суцільно публічним інститутом адміністративного права, адже обов'язковим учасником правових відносин в аналізованій сфері є певний адміністративний орган, який діє у відповідності до законодавчо визначеної компетенції нормами адміністративного права;

– здобувачі освіти мають навчатися доброчесно, дотримуватись стандартів, які стосуються зазначення джерел інформації, збору та використання даних, а також визначати внесок педагогів, науково-педагогічних працівників та інших вчених у теорії, методології що є об'єктом вивчення (аналізу);

– фундаментальні цінності академічної доброчесності полягають у відданості академічної спільноти, перед лицем мужності коли учасник навчального процесу має в них не тільки вірити, але й активно втілювати в правореалізацію та етичні відносини з колегами;

– доброчесність з погляду педагогічної майстерності у середній школі – це здатність вчителя на власних позитивних вчинках узяти на себе відповідальність за дітей, за їхнє майбутнє, адже практично єдиним дієвим заходом відповідальності учня за порушення норм академічної доброчесності є зауваження вчителя, іншими словами слово, яке тільки тоді досягне адресата (учнів), якщо буде вимовлене авторитетним педагогом;

– у повній мірі це стосується й вищої школи, однак тут у науково-педагогічних працівників, деканатів, ректору та Вченої ради значно більше заходів впливу на здобувачів вищої

освіти, включно до крайніх відрахування з закладу освіти;

– ми критично відносимся до формального (технічного) якості визначення оригінальності для випускних кваліфікаційних робіт здобувачів освіти у загальних відсотках, як такого що поверхневим та одностороннім, тим більше, що такий спосіб оцінювання не передбачений жодним законом України;

– правове забезпечення академічної доброчесності в навчальному процесі в Україні базується на вагомій джерельній системі, а саме законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» підзаконних нормативно-правових актах національного агентства з якості вищої освіти, а також локальних підзаконних нормативно-правових фактів освітніх установ.

Список використаних джерел:

1. Резніченко В. О. Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні. Дисертація. Київ: МАУП. 2021. 396 арк.
2. Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. 2017. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe9d9b7112.pdf>
3. Ковальчук І.В. Правові аспекти забезпечення академічної доброчесності у вищій школі. Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні: лінгвістичний, правовий та психолого-педагогічний аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (БНАУ, 27 березня 2020 р.) Біла Церква, 2020. С. 114-116
4. Батенко Н., Михайліченко М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. ОСВІТОЛОГІЯ. № 8. 2019. <https://www.osvitologia.kubg.edu.ua/index.php/osvitologia/article/view/15>
5. Чому академічна доброчесність важлива? Офіс доброчесності НАЗК. 2023. prosvita.nazk.gov.ua/blog/chomu-akademichna-dobrochesnist-vazhlyva
6. Принципи академічної доброчесності. Полтавський державний аграрний університет. 2023. <https://www.pdau.edu.ua/content/pryncypy-akademichnoyi-dobrochesnosti>.
7. Академічна відповідальність здобувачів освіти: нові положення законодавства. Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2023. <https://translate.google.com/?hl=ru&sl=en&tl=uk&text=%>
8. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Про вищу освіту. Закон України 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. ст.2004.
10. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. ст. 25
11. Яра О. Адміністративно правове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. Дисертація. Київ: МАУП, 2021. 404 арк.
12. Академічна доброчесність. Міжнародний класичний університет імені П. Орлика. 2023. <https://mku.edu.ua/zagalni-pravyla/>
13. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.). Міністерство освіти і науки України. 2017. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>
14. Академічна доброчесність залежить від усіх учасників освітнього процесу. Освітній омбудсмен України. 2023. <https://eo.gov.ua/akademichna-dobrochesnist-zalezhyt-vid-usikh-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu/2021/04/30/>
15. Десять правил, як працювати з академічною доброчесністю в школі. Думки педагогів. Нова українська школа. 2021. <https://nus.org.ua/articles/10-pravyl-yak-pratsyuvaty-z-akademichnoyu-dobrochesnistyu-v-shkoli-dumky-pedagogiv/>

Yara O. S. Doctrinal, legal and organizational support of academic integrity in the educational process in Ukraine

The article clarifies the place and role of academic integrity in the doctrinal and legal sense in the educational process of educational institutions of Ukraine characterized by the following factors. It has been proven that academic integrity in the sense of the educational process has its foundations in the institution of private law – intellectual property, but is a purely public institution of administrative law, because the mandatory participant in legal relations in the analyzed area is a certain administrative body that acts in accordance with the legally defined competencies by the norms of administrative law. It is emphasized that the students of education must study honestly, adhere to the standards related to indicating the sources of information, collecting, and using data, as well as determine the contribution of teachers, scientific and pedagogical workers and other scientists to the theory, methodology that is the object of study (analysis). The fundamental values of academic integrity lie in the commitment of the academic community, in the face of courage, when a participant in the educational process

must not only believe in them, but also actively implement them into law enforcement and ethical relations with colleagues. It has been proven that integrity from the point of view of pedagogical skill in secondary school is the teacher's ability to take responsibility for children, for their future through their own positive actions, because practically the only effective measure of student responsibility for violating the norms of academic integrity is the teacher's remark, in other words, the word, which will only reach the addressee (students) if it is spoken by an authoritative teacher. This fully applies to higher education as well, but here scientific and pedagogical workers, deans, rectors, and academic councils have much more influence on higher education seekers, including extreme expulsions from the educational institution. It is critically noted that the formal (technical) definition of originality for graduation qualification papers of education seekers in general percentages is superficial and one-sided, especially since this method of assessment is not provided for by the laws of Ukraine. It was concluded that the legal protection of academic integrity in the educational process in Ukraine is based on a strong source system, namely the laws of Ukraine "On education", "On higher education", "On scientific and scientific and technical activity", subordinate legal acts of the National Agency on the quality of higher education, as well as local by-laws, normative and legal facts of educational institutions.

Key words: *courage, education seeker, education, information, institution, intellectual property, justice, school, standard, subordinate legal act, teacher, value.*